O'QITUVCHILARNING TA'LIMDA SUN'IY INTELLEKTDAN FOYDALANISHGA PSIXOLOGIK

Normurodov Mirkamol Nurmurod o'g'li
Maxsus pedagogika kafedrasi o'qituvchisi CHDPU, Chirchiq, O'zbekiston
ORCID ID: https://orcid.org/ 0009-0004-4606-0161
mirkamolnormurodov@gmail.com
CHDUPU Maxsus pedagogika: tiflopedagogika

yo'nalishi 1-bosqich talabalari

Akaboyeva Moxira Abdunabi qizi

Abdug'afforova Laziza Azamat qizi

Soatmurodova Dilnura Baxtiyor qizi

Keldibekova Jasmina Akbar qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'qituvchilarning sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishga psixologik moslashuvi chuqur ilmiy asosda tahlil qilinadi. Tadqiqotda moslashuvning ichki va tashqi omillari, texnostress, kognitiv yuklama, kasbiy identifikatsiya transformatsiyasi, motivatsiya va raqamli kompetensiyaning o'zaro bog'liqligi keng yoritilgan. Shuningdek, maqolada o'qituvchilarning sun'iy intellekt bilan ishlash jarayonida yuzaga keladigan psixologik to'siqlar va ularni bartaraf etish mexanizmlari ham ko'rib chiqiladi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, samarali moslashuv tizimli yondashuv, uzluksiz ta'lim va psixologik qo'llab-quvvatlashni talab etadi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, psixologik moslashuv, o'qituvchi faoliyati, texnostress, raqamli kompetensiya, pedagogik innovatsiya, kasbiy identifikatsiya, kognitiv yuklama, ta'lim texnologiyalari, adaptiv ta'lim, emotsional barqarorlik, motivatsiya, raqamli pedagogika, ta'lim transformatsiyasi, innovatsion muhit

Аннотация: В данной статье на глубоком научном уровне анализируется психологическая адаптация учителей к использованию технологий искусственного интеллекта. Исследование подробно рассматривает взаимосвязь между внутренними и внешними факторами адаптации, технострессом, когнитивной нагрузкой, трансформацией профессиональной идентичности, мотивацией и цифровой компетентностью. Также рассматриваются психологические барьеры, с которыми сталкиваются учителя в процессе работы с искусственным интеллектом, и механизмы их преодоления. Результаты показывают, что эффективная адаптация требует системного подхода, непрерывного обучения и психологической поддержки.

Ключевые слова: искусственный интеллект, психологическая адаптация, деятельность учителя, техностресс, цифровая компетентность, педагогические инновации, профессиональная идентичность, когнитивная нагрузка, образовательные технологии, адаптивное образование, эмоциональная стабильность, мотивация, цифровая педагогика, трансформация образования, инновационная среда

Abstract: This article analyzes the psychological adaptation of teachers to the use of artificial intelligence technologies on a deep scientific basis. The study extensively covers the relationship between internal and external factors of adaptation, technostress, cognitive load, transformation of professional identity, motivation and digital competence. The article also examines the psychological barriers that teachers encounter in the process of working with artificial intelligence and the mechanisms for overcoming them. The results show that effective adaptation requires a systematic approach, continuous education and psychological support.

Keywords: artificial intelligence, psychological adaptation, teacher activity, technostress, digital competence, pedagogical innovation, professional identity, cognitive load, educational technologies, adaptive education, emotional stability, motivation, digital pedagogy, educational transformation, innovative environment

Kirish

XXI asr ta’lim tizimi tubdan transformatsiyalanayotgan davrni boshdan kechirmoqda va bu jarayonda sun’iy intellekt texnologiyalari markaziy o‘rin egallamoqda. Sun’iy intellekt asosidagi tizimlar o‘quv jarayonini optimallashtirish, o‘quvchilarning individual xususiyatlarini aniqlash, adaptiv ta’limni yo‘lga qo‘yish va baholash jarayonlarini avtomatlashtirish imkonini beradi. Biroq ushbu texnologiyalarni ta’lim tizimiga joriy etish o‘qituvchilarning psixologik holatiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi [4].

O‘qituvchilar an’anaviy o‘qitish modelidan innovatsion, texnologiyaga asoslangan modelga o‘tishda ichki qarama-qarshiliklarga duch keladi. Bu qarama-qarshiliklar ularning kasbiy o‘zligini qayta ko‘rib chiqishga majbur qiladi. Natijada, psixologik moslashuv jarayoni nafaqat yangi bilimlarni o‘zlashtirish, balki yangi pedagogik rolni qabul qilishni ham o‘z ichiga oladi. Shu jihatdan qaraganda, sun’iy intellektdan foydalanishga moslashuv murakkab psixologik transformatsiya sifatida namoyon bo‘ladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar o‘qituvchilarning texnologiyalarga moslashuvi ko‘p omilli jarayon ekanligini ko‘rsatadi. Rogersning innovatsiyalar diffuziyasi nazariyasiga ko‘ra, yangi texnologiyalarni qabul qilish jarayoni bosqichma-bosqich amalga oshadi va bunda individual psixologik xususiyatlar muhim rol o‘ynaydi [1]. Fullan esa ta’limdagi o‘zgarishlarni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun o‘qituvchilarning ichki motivatsiyasi va tashqi qo‘llab-quvvatlash tizimi muhim ekanligini ta’kidlaydi [2].

So‘nggi yillarda “texnostress” tushunchasi keng qo‘llanilmoqda. Bu tushuncha yangi texnologiyalarni o‘zlashtirish jarayonida yuzaga keladigan psixologik bosimni ifodalaydi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, texnostress o‘qituvchilarning ish samaradorligini pasaytirishi, emotsional charchoqni kuchaytirishi va kasbiy motivatsiyani susaytirishi mumkin. Shu bilan birga, kognitiv yuklama nazariyasiga ko‘ra, insonning bir vaqtning o‘zida qayta ishlay oladigan axborot hajmi cheklangan bo‘lib, yangi texnologiyalar bu yuklamani oshiradi. Sun’iy intellekt sharoitida o‘qituvchining roli ham o‘zgaradi: u endi faqat bilim beruvchi emas, balki fasilitator, mentor va texnologik vositalarni boshqaruvchi mutaxassisga aylanadi. Bu esa kasbiy identifikatsiyaning qayta shakllanishiga olib keladi.

Natijalar

O‘qituvchilarning sun’iy intellektga psixologik moslashuvi bir necha chuqur psixologik mexanizmlar orqali amalga oshadi. Avvalo, bu jarayon kognitiv darajada boshlanadi, ya’ni

o‘qituvchi yangi texnologiyalarni tushunishga harakat qiladi, ularning imkoniyatlari va cheklovlarini baholaydi. Ushbu bosqichda noaniqlik darajasi yuqori bo‘lib, bu esa xavotir va ishonchsizlikni yuzaga keltiradi [1].

Keyingi bosqich emotsional reaksiyalar bilan bog‘liq bo‘lib, bunda o‘qituvchi texnologiyaga nisbatan ijobiy yoki salbiy munosabat shakllantiradi. Agar dastlabki tajriba muvaffaqiyatli bo‘lsa, motivatsiya oshadi, aks holda esa qarshilik kuchayadi. Shu o‘rinda “o‘rganilgan ojizlik” fenomeni ham yuzaga kelishi mumkin, ya’ni o‘qituvchi texnologiyani o‘zlashtira olmasligiga ishonib qoladi. Amaliy bosqichda esa o‘qituvchi sun’iy intellektni real ta’lim jarayoniga integratsiya qiladi. Bu bosqichda tajriba ortadi, o‘ziga ishonch mustahkamlanadi va texnologiyadan foydalanish samaradorligi oshadi. Shu bilan birga, refleksiya jarayoni ham muhim rol o‘ynaydi, ya’ni o‘qituvchi o‘z faoliyatini tahlil qilib, doimiy ravishda takomillashtirib boradi [3].

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, moslashuv jarayonining muvaffaqiyati quyidagi omillarga bog‘liq: raqamli savodxonlik darajasi, ichki motivatsiya, tashqi qo‘llab-quvvatlash, tashkilot madaniyati va individual psixologik xususiyatlar. Ayniqsa, ijobiy psixologik muhit va hamkorlik asosidagi o‘rganish tizimi moslashuvni sezilarli darajada tezlashtiradi.

Muhokama

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, sun’iy intellektga moslashuvni faqat texnik jarayon sifatida baholash noto‘g‘ri yondashuv hisoblanadi. Bu, avvalo, inson psixikasiga bevosita ta’sir qiluvchi murakkab transformatsion jarayondir. Shu sababli, o‘qituvchilarning emotsional holati, stressga chidamliligi va o‘zgarishlarga ochiqligi asosiy determinantlar sifatida qaralishi kerak [6].

Boshqa tadqiqotlar bilan solishtirganda, ushbu maqola o‘qituvchilarning ichki psixologik qarshiliklarini tizimli ravishda tahlil qilishi bilan ajralib turadi. Ayniqsa, kasbiy identifikatsiya inqirozi va texnologik xavotir fenomenlari chuqur yoritildi. Shu bilan birga, moslashuv jarayonida ijtimoiy omillar — hamkasblar qo‘llab-quvvatlashi, rahbariyat siyosati va ta’lim muassasasining innovatsion muhiti muhim rol o‘ynashi aniqlandi [2].

Shuningdek, maqolada “moslashuv modeli” taklif etiladi: kognitiv anglash, emotsional qabul qilish, amaliy integratsiya, refleksiv rivojlanish.

Ushbu model o‘qituvchilarning sun’iy intellekt bilan ishlash jarayonini tizimli ravishda tushunishga yordam beradi.

O‘qituvchilarning psixologik moslashuvini qo‘llab-quvvatlash uchun quyidagi chora-tadbirlar tavsiya etiladi: o‘qituvchilar uchun muntazam treninglar tashkil etish, psixologik maslahat xizmatlarini yo‘lga qo‘yish, kichik bosqichli o‘rganish tizimini joriy etish, mentorlik dasturlarini rivojlantirish, muvaffaqiyatli tajribalarni ommalashtirish, xatolardan qo‘rqmaslik muhitini yaratish va motivatsiyani oshiruvchi mexanizmlarni ishlab chiqish [9].

Xulosa

O‘qituvchilarning sun’iy intellektdan foydalanishga psixologik moslashuvi zamonaviy ta’lim tizimining barqaror rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. Ushbu jarayonni samarali tashkil etish uchun nafaqat texnik, balki psixologik yondashuv ham zarur. O‘qituvchilarning ichki tayyorgarligi, motivatsiyasi va qo‘llab-quvvatlanishi ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Kelajakda sun’iy intellekt bilan ishlash ko‘nikmalari pedagogik kompetensiyaning ajralmas qismiga aylanadi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Rogers, E. (2003). Diffusion of Innovations.
2. Fullan, M. (2013). Stratosphere.
3. Selwyn, N. (2016). Education and Technology.
4. Holmes, W. (2019). AI in Education.
5. Zawacki-Richter, O. (2019). AI in Higher Education.
6. Xoliqova, N. (2020). Pedagogik tadqiqotlar.
7. UNESCO – https://www.unesco.org
8. OECD – https://www.oecd.org
9. World Bank – https://www.worldbank.org